

Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΞΥ ΡΩΣΙΑΣ ΚΑΙ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ 1783 ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

ὑπό

ΜΙΧΑΗΛ Δ. ΒΟΛΟΝΑΚΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἐξ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τοῦ ῥωσικοῦ κράτους καὶ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας προήρχετο ἐκ δύο κυρίως λόγων, τὸ μὲν διότι οἱ Ῥῶσοι ἤθελον νὰ κατέλθωσι πρὸς τὴν θάλασσαν, ἣτις περιεβάλλετο ὑπὸ χωρῶν κατεχομένων ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ὡς ἦτο κατὰ τὸ πλεῖστον ὁ Εὐξείνιος Πόντος καὶ συνολικῶς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, τὸ δὲ διότι ἐθεώρουν ἑαυτοὺς μετὰ τὴν κατάληψιν ἰδίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ὡς φυσικοὺς οἰονεὶ προστάτας τῆς ὀρθοδοξίας.

Ἐξ ἄλλου ὅμως καὶ ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία εἶχε πάντα λόγον πολιτικὸν καὶ θρησκευτικὸν νὰ ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ῥωσικὴν ταύτην ῥοπήν.

Ἐκ τῶν προρρηθέντων λόγων τῆς ἀντιοθωμανικῆς πολιτικῆς τῆς Ῥωσίας πρῶτος ὑπῆρξεν ὁ θρησκευτικὸς, ὅστις ἐνεφανίσθη ἀπεριφράστως ἀπὸ τοῦ 1441 ἤδη, ὅτε ἡ Ῥωσία κατεπολέμησε τὴν ἕνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ κατεδίκασε τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον, ἣν εὐλόγως ἐθεώρησεν ὡς προσβάλλουσαν τὴν ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν.

Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν ἡ Ῥωσία εἶχεν ἕνα ἔτι ἐπὶ πλέον λόγον νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὴν ὡς τὸν ἀπαραίτητον προστάτην τῆς ὀρθοδοξίας, ἐφόσον οἱ σουλτᾶνοι βαρέως ἐπίεζον τὸ δουλωθὲν οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, αὐτὴ δ' ὡς ἀνεξάρτητος ἐπικράτεια ἠδύνατο νὰ ἀσκῇ ἐλευθέρως τὴν ἰδίαν τῆς προστατευτικὴν πολιτικὴν τῆς ὀρθοδοξίας.

Ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις, ἣτις κατεπολέμει πᾶσαν τοῦ ἁλλοδόξου καθολικισμοῦ προσπάθειαν πρὸς παροχὴν ἰδιοτελοῦς προστασίας εἰς τὴν δουλωθεῖσαν ὀρθοδοξίαν, ἔτι σφοδρότερον ἀντιτίθετο εἰς τὴν θρησκευτικὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσίας, ἣτις ἕνεκα τοῦ ὁμοδόξου ἠδύνατο καὶ ἀσπασίως νὰ γίνηται δεκτὴ ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων

Ἑλλήνων καὶ ἀποτελεσματικώτερον νὰ στηρίξη τὴν χειμαζομένην μητέρα ἐκκλησίαν.

Οὕτω ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία εὐρέθη ὑπὸ ἔντονον ἀνταγωνισμόν πρὸς τὴν Ῥωσίαν ἕνεκα τοῦ ἐκδηλουμένου ὑπὸ ταύτης διαφέροντος ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ὀρθοδοξίας.

Ὁ ἀνταγωνισμὸς δ' οὗτος φυσικὸν ἦτο νὰ ζημιώσῃ τὴν σουλτανικὴν ἐξουσίαν παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις ὑποδοῦλοις, οἵτινες ἀντὶ τῶν ἀναγνωρισθέντων προνομίων προετίμων τὴν ὁμόδοξον ἐνίσχυσιν, διότι συνετέλει, ἂν μὴ εἰς ἄλλο τι, πάντως ὅμως εἰς τὴν δημιουργίαν ἐλπίδων περὶ τῆς ἐν προσεχεῖ ἡ ἀπωτέρω μέλλοντι ὄχι μόνον θρησκευτικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐθνικῆς ἔτι ἀνεξαρτησίας τοῦ ἑλληνικοῦ γένους.

Ταυτοχρόνως ἡ τοιαύτη ὄρωσικὴ πολιτικὴ, ἐπειδὴ καθίστατο σπουδαιότερα καὶ εἰς παρόντα καὶ εἰς προσδοκώμενα ὠφελήματα, ἀνέπτυσσε καὶ ἰσχυρὰς συμπαθείας μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ῥώσων ὁμοδόξων.

Οὕτω δέ, ἀρχομένου τοῦ 18^{ου} αἰῶνος, οἱ μὲν Ἕλληνες προσεδόκων τὴν ἐθνικὴν ἐλευθερίαν των ἐκ ὄρωσικῆς ἐπεμβάσεως πρὸς καταστολὴν τῆς σουλτανικῆς ἐξουσίας, οἱ δὲ Ῥῶσοι εἰθίζοντο πλήρως εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι ἦτο ἀπόλυτος καὶ ἐπιτακτικὴ ἡ ὑποχρέωσις των νὰ ἀπελευθερώσωσι τὸ δουλεῦον γένος τῶν Ἑλλήνων, ὅπερ ἦτο ὁ περιούσιος χριστιανικὸς λαός.

Ὅθεν δὲν πρέπει νὰ νομίζεται, ὡς συνήθως γίνεται τοῦτο ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, ὅτι οἱ δουλεύοντες Ἕλληνες δὲν ἐκαλλιέργουν τὴν φιλορθόδοξον ταύτην εὐαισθησίαν, ἀλλὰ μοιρολατρικῶς μόνον ἔβλεπον αὐτὴν ὀξυνομένην καὶ στρεφομένην κατὰ τοῦ κυριάρχου των χωρὶς οὗτοι νὰ ἔχωσιν ἀνάγκην ἐνισχύσεώς της.

Ἀντιθέτως οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες καὶ ἀθρόοι ἐγκαθίσταντο ἐν Ῥωσίᾳ καὶ ὡς ἰδιῶται ἐν αὐτῇ ηὔδοκίμουν καὶ εἰς δημόσια δὲ ἀνεδεικνύοντο ἀξιώματα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τῇ πολιτείᾳ καὶ τῷ στρατῷ, καὶ ἄμεσον ἤσκουν ἐπίδρασιν ἐπ' αὐτοὺς τοὺς ἀνωτάτους κυβερνήτας τῆς μεγάλης ὁμοδόξου δυνάμεως.

Διὰ πάντων τούτων παρεσκευάσθη ἄγραφος, ἀδιατύπωτος, ἀλλὰ πραγματικὴ καὶ ἰσχυρὰ συμμαχία μεταξὺ τῶν δύο ὁμοδόξων λαῶν, οὐδαμῶς δὲ παρεκωλύετο αὕτη ἐκ τοῦ ὅτι τὸ μὲν ἑλληνικὸν γένος ἦτο ὑπόδουλον, οἱ δὲ Ῥῶσοι ἀπετέλουν ἀνεξάρτητον ἐπικράτειαν.

Πρῶτος ὅμως, ὅστις σαφῶς καθώρισεν ὅτι αὕτη ἡ μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ἑλληνισμοῦ συμμαχία θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἐναργέστερον καὶ ἄμεσώτερον, ἦτο ὁ ἀναμορφωτὴς Ῥῶσος αὐτοκράτωρ Πέτρος ὁ μέγας.

Οὗτος διεκήρυξεν ὅτι ὄχι μόνον εἶχε διαφέρον ὑπὲρ τῶν ὁμοδόξων ὑποδούλων, ἀλλὰ καὶ ἤθελε νὰ ἴδῃ τούτους ἀναδεικνυομένους καὶ πάλιν κυρίους τῶν τυχῶν των.

Διὰ τοῦτο ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις, ἣτις ἐγίνωσκεν ἤδη τοῦ ὠδήγει τὸ φιλορθόδοξον τῶν Ῥώσων, ἀντετάχθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ τσάρου τούτου καὶ ἐβιόρησε τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὡς τείνουσαν εἰς τὴν διάλυσιν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἀνίδρυσιν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς κράτους ἑλληνικοῦ.

Οἱ ἐκ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης περιηγηταί, οἱ βαθύτερον παρατηροῦντες τὰ πράγματα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ὡς ἐκ συμφώνου σημειώνουσι δύο τινὰ πρῶτον ὅτι οἱ Ἕλληνες τὰ πάντα προσεδόκων ἐκ τῆς Ῥωσίας, οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ τὰ πάντα ἐφοβοῦντο ἐκ τοῦ φιλορθόδοξου πνεύματος τῶν Ῥώσων.

Ἀπὸ τοῦ Πέτρου τοῦ μεγάλου αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ φόβοι τῶν Ὀθωμανῶν, δημιουργούμενοι ἐκ τοῦ φιλορθόδοξου ῥωσικοῦ διαφέροντος, προσέλαβον καὶ μορφὴν πολιτικὴν, διότι οἱ Ῥῶσοι, συνδυάζοντες τὰ φιλορθόδοξα καὶ φιλελληνικά των αἰσθήματα πρὸς τὰ ἄμεσα καὶ ζωτικὰ συμφέροντά των, ἐνεφανίσθησαν ἀπροκάλυπτοι καὶ ἀμείλικτοι πολέμοι τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐζήτει δηλαδὴ ἡ Ῥωσία εἴτε διὰ διπλωματικῶν ἐνεργειῶν, εἴτε διὰ συστηματικῶν ἐπεμβάσεων, εἴτε καὶ διὰ πολέμων νὰ κλονίσῃ καὶ καταστρέψῃ τὴν ἐξουσίαν τῶν σουλτάνων ἐπ' ὠφελείᾳ ἑαυτῆς καὶ τοῦ δουλεύοντος ἑλληνικοῦ γένους.

Ὁ οὕτω ὁμως ἀρξάμενος μεταξὺ Ῥωσίας καὶ ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἀγὼν προοιωνίζετο τραχύτατος καὶ μακροχρόνιος. Συνέβαινε δὲ τοῦτο, διότι καὶ ἡ Ῥωσία δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην ὑλικὴν δύναμιν νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τῶν σουλτάνων καὶ οὗτοι διετήρουν ἔτι μέγα μέρος τῆς ἄλλοτε φοβερᾶς ἰσχύος των καὶ αἱ λοιπαὶ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις, ὡς ἡ Αὐστρία, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία, ἵνα ἀναφέρωμεν τὰς ἐπικρατεστάτας τότε ἐν τῷ κόσμῳ, δὲν συνεφώνουν εἰς ἀποχὴν αὐτῶν καὶ ἐφαρμογὴν τῆς ῥωσικῆς ταύτης πολιτικῆς.

Κατ' ἀκολουθίαν ἡ Ῥωσία εἶχεν ἀνάγκην νὰ προπαρασκευάσῃ ἑαυτὴν ἱκανὴν πρὸς ταχεῖαν πραγματοποίησιν τῶν βλέψεών της, ἀλλὰ καὶ μετὰ συστήματος ἀπαιτοῦντος φυσικὰ χρόνον καὶ κινητοποίησιν τῶν ἀναγκαίων ἠθικῶν καὶ ὑλικῶν συντελεστῶν.

Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τῶν σκοπῶν της ἔκρινε πρῶτιστα σκόπιμον καὶ ἀπαραίτητον νὰ προετοιμάσῃ τὸ δοῦλον γένος, ἵνα μετὰσχῃ τοῦ μεγάλου πρὸς κατάλυσιν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἀγῶνος, οὗτινος

ἀπότοκοι θὰ ἦσαν ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ὁμοδόξων ὑποδούλων καὶ ἡ πραγματοποίησις τῶν ῥωσικῶν πολιτικῶν βλέψεων.

Διὰ τοῦτο δὲ καὶ εὐχαρίστως ἔβλεπον οἱ ἰθύνοντες αὐτὴν Ἑλληνας κατατασσομένους ἐν τῷ ῥωσικῷ στρατῷ, παρεῖχον ἡθικὴν καὶ ὑλικὴν ἐνίσχυσιν εἰς τὰς ἐντὸς τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἐνόπλους ἑλληνικὰς δυνάμεις καὶ παντοιοτρόπως ἐνίσχουον τὴν πεποίθησιν τοῦ δούλου γένους ὅτι καὶ τοῦτο ἔχει δυνάμεις καὶ δύναται νὰ χρησιμοποιοῖται ταύτας ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ῥωσικὰς ὑπὲρ ἀπελευθερώσεώς του.

Ταυτοχρόνως καθίστων διαρκῶς αἰσθητότερον εἰς τὴν ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν τὸ διαφέρον των ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἀντιπάθειάν των πρὸς τοὺς κυριάρχους τούτου.

Ἐπὶ πλέον παρεσκευάζον διπλωματικῶς τὸ ἔδαφος, ὥστε σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ἡ Ῥωσία νὰ ἀποκτήσῃ ἐπισήμως τὰ ποικίλα προνόμια, ἅτινα εἶχον ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ αἱ μεγάλαι εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις, καὶ νὰ πεισιθῶσιν, εἰ δυνατόν, πᾶσαι ἢ τινες ἐξ αὐτῶν ὅτι ἡ κατάλυσις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας δὲν θὰ ἐγίνετο πρὸς ὄφελος μόνον τῶν Ῥώσων καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, αἵτινες θὰ ἠνύθουν τὰ ῥωσικὰ σχέδια.

Ἡ ἀνοδος δ' εἰς τὸν θρόνον τῆς Αἰκατερίνης Β' ἀποτελεῖ τὸν ἀκρότατον σταθμὸν τῆς ἐν τῷ προδιαγραφέντι πνεύματι ἀναπτύξεως καὶ περαιτέρω ἐξελιξεως τῆς ῥωσικῆς ταύτης πολιτικῆς.

Ἡ αὐτοκράτειρα αὕτη ἐπραγματοποίησε κατὰ τὸ δυνατόν ὅλας τὰς σχετικὰς πρὸς τὸ ἔκτοτε ὀξυνθὲν ἀνατολικὸν ζήτημα ἐνεργείας τῆς Ῥωσίας, ἵνα τοῦτο λυθῇ κατὰ τοὺς πόθους τῶν Ῥώσων ὁρθοδόξων καὶ τῶν Ῥώσων ἐθνικοφρόνων.

Τὸ μὲν δηλαδὴ ἐνίσχυσεν τὴν θέλησιν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐξέγερσιν ὑπὸ τὴν αἰγίδα της, τὸ δὲ συνῆψε μετὰ τοῦ μισοτούρκου αὐτοκράτορος Ἰωσήφ Β' συμφωνίαν, ἀπεριφράστως σκοποῦσαν καὶ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας τὴν διάλυσιν καὶ τοῦ ῥωσικοῦ προγράμματος τὴν ἐφαρμογὴν καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους τὴν πολιτικὴν ἀποκατάστασιν.

Βεβαίως ἡ πολυθρύλητος αὕτη συμφωνία πλεῖστον μὲν ἐπραγματοποιεῖ τὰς ῥωσικὰς καὶ αὐστριακὰς ἐπιδιώξεις, ἐν μέρει δὲ καὶ τὰ ἑλληνικὰ δίκαια, διότι ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν θὰ ἀποκαθίστατο, ὡς εἶχε πᾶν ἱστορικὸν καὶ πραγματικὸν δικαίωμα, ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς πατρῴας κληρονομίας του.

Ὅπως δὲποτε ὁμως ἡ συμφωνία αὕτη εἶνε ἡ πρώτη καὶ ἐπισημοτάτη διεθνὴς πρᾶξις, δι' ἧς δύο τότε μέγισται ἐν τῷ κόσμῳ δυνάμεις, ὧν ἡ μία ὁρθόδοξος καὶ ἡ ἄλλη καθολικὴ, ἀνεγνώριζον καθ' ὅλην

τὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου καὶ τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὡς τὸ μόνον δικαιούμενον μετὰ τῶν Ῥώσων καὶ τῶν Αὐστριακῶν νὰ διαδεχθῶσι τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν.

Πᾶσα δ' ἡ προπαρασκευαστικὴ αὕτη κίνησις κατ' ἀνάγκην ὠδήγει εἰς πόλεμον κατὰ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, διότι, ὡς ἦτο εὐνόητον, οἱ σουλτᾶνοι, οἵτινες διὰ τοῦ ξίφους κατέκτησαν τὰς χώρας, ὧν ἐδέσποζον, μόνον καὶ διὰ τῆς βίας τοῦ ξίφους θὰ ἀπέβαλλον ταύτας.

Ὅθεν ὁ πόλεμος τοῦ 1769—1770 οὔτε τυχαῖον γεγονός ἦτο, οὔτε προέκυψεν ἐκ στιγμιαίας ἰδιοτροπίας τῆς Αἰκατερίνης, οὔτε εἰς μωροὺς καὶ ἐφημέρους ἀπέβλεπε σκοπούς, οὔτε ἐξεργάγη ἄνευ σταθεροῦ καὶ ἀκριβοῦς ὑπολογισμοῦ τῶν μελλόντων νὰ προκύψωσιν ἐπακολούθων ἐν τῇ ἑλληνικῇ χερσονήσῳ καὶ τῇ λουπῇ ἐγγὺς Ἀνατολῇ.

Ἡ Ῥωσία διὰ τοῦ πολέμου τούτου, εἰς ὃν αὐτοβούλως καὶ μετὰ χρηστῶν ἐλπίδων συνέπραξε καὶ ὁ Ἑλληνισμός, ἐπεδίωκε τὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, ἦτοι τὴν ἐν Ἀνατολῇ ἀντικατάστασιν τῆς ὀθωμανικῆς ἐξουσίας δι' ἄλλης, ἣν ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐκ τούτου προκαλουμένης διεθνοῦς διαταραχῆς θὰ διεμόρφωνε καὶ θὰ ὑπεδείκνυεν.

Καὶ ἂν δ' ἔτι καὶ μετ' αἰσίαν λῆξιν τοῦ πολέμου τούτου ἡ ὁλοκληρωτικὴ λύσις τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος θὰ ἦτο ἀκατόρθωτος ἕνεκα ἐμφανισθησομένων ἀνυπερβλήτων διεθνῶν κωλυμάτων, ἡ Ῥωσία θὰ ἐπεδίωκεν, ὅπως ὁ Ἑλληνισμός ἐνισχυθῇ δεόντως, ὥστε ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία νὰ ὑπονομευθῇ ἐκ τῶν ἔνδον διὰ τῆς ἀναζωπυρήσεως τῆς δυνάμεως τούτου.

Δὲν πρέπει ὅμως καὶ νὰ νομίζωμεν ὅτι ἡ ἐπακολουθήσασα τὸν πόλεμον τοῦτον συνθήκη τοῦ Κουτσούκ Καϊναρδζή ἐδημιούργησε καὶ τὴν ἑλληνικὴν δύναμιν, ὡς συνήθως ὑπὸ τε τῶν ἡμετέρων καὶ ξένων ἱστορικῶν ἀναφέρεται.

Ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, διὰ τῆς συνθήκης ταύτης, ὡς καὶ τῆς ἐρμηνευτικῆς αὐτῆς τῆς 10ης Μαρτίου τοῦ 1779 καὶ πρὸ πάντων διὰ τῆς ἐμπορικῆς συνθήκης τῆς 10/21 Ἰουνίου 1789 πράγματι μεγάλως ἐνισχύθη τὸ δουλεῦον ἔθνος, ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς ἀνήχθη ἡ ἐμποροναυτικὴ δύναμις αὐτοῦ εἰς περιωπὴν διεθνῆ.

Λέγομεν δὲ τοῦτο, διότι διὰ τῶν προμνημονευθεισῶν συνθηκῶν ἡ Ῥωσία ἐμερίμνησεν ὑπὲρ ἀναπτύξεως δυνάμεως προὑπαρχούσης. Ὁ Ἑλληνισμός δηλαδή, παρὰ τὰ κωλύματα τῆς σουλτανικῆς αὐταρχίας, διετήρησε καὶ ἅπαντα τὸν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως χρόνον τὴν πατροπαράδοτον ῥοπὴν τοῦ πρὸς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, ἣν καὶ ἐμονοπώλησε, διότι ἡ σουλτανικὴ κυβέρνησις εἶχε καὶ ἐν τούτῳ ἀνάγκην

τῶν ἑλληνικῶν ὑπηρεσιῶν, ἵνα μὴ ἀδιαλείπτως ἀναγκάζεται νὰ χρησιμοποιῆ τὴν ἐνετικὴν καὶ γενουησίαν ναυτιλίαν, ἣν ἐφοβεῖτο, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξελέγχη καὶ τὰς πολιτικὰς αὐτῆς ἐπιδιώξεις.

Οἱ Ἕλληνες ἔμποροι καὶ ναυτίλοι ἀπὸ τοῦ 16^{ου} ἤδη αἰῶνος διεκρίνοντο ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ καὶ εἶτε ὡς ἄτομα εἶτε ὡς μέλη συνεταιρισμῶν διεξῆγον τὰς ἐμπορικὰς καὶ ναυτικὰς ἐργασίας των μετὰ θαυμαστοῦ ζήλου καὶ ἐπιτυχίας.

Οὐδένα δ' ἔχομεν λόγον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τοῦτο δὲν συνέβαινε καὶ κατὰ τὸν 18^{ον} αἰῶνα, ὅτε, ἐπεκτείνοντες οὗτοι ἔτι μᾶλλον τὰς ἐπιχειρήσεις των, ἠθέλησαν καὶ νὰ προστατεύσωσι ταύτας κατὰ τῆς πλεονεξίας καὶ τῆς ἀρπακτικότητος τῶν Ὀθωμανῶν, διὸ καὶ ἐγκατεστάθησαν ἀθρόοι εἰς πλεῖστα ἐμποροναυτικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης.

Γινώσκομεν ἤδη ἐκ μήπω συμπληρωθεισῶν ἐρευνῶν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μὲν, ἀλλ' ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 17^{ου} αἰῶνος, ἤκμαζον ἑλληνικαὶ ἀποικίαι καὶ ἐν Ῥωσίᾳ καὶ ἐν Αὐστρίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Γαλίᾳ καὶ ἐν Ὀλλανδίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, ἵνα περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὰς σπουδαιοτάτας τούτων.

Ὡς δ' εἶνε εὐνόητον, οἱ ἀποικοὶ οὗτοι Ἕλληνες κατεγίνοντο κυρίως εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν καὶ εὗρισκοντο εἰς διαρκῆ ἐπαφὴν μετὰ τῶν ὁμοφύλων τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ συνετόνιζον τὰς προσπάθειάς των πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ οἰκονομικοῦ βίου τοῦ Γένους.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ διὰ πλείστους ἄλλους λόγους οὐδέποτε ἀπέλιπε τοὺς Ἕλληνας ὁ πόθος τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως, ἣ οὕτω συντελουμένη οἰκονομικὴ των ἀκμὴ ἐβοήθει τούτους καὶ πολιτικῶς καὶ καθίστα τὴν δύνάμιν των ἐπιθυμητὴν κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν ὁμόδοξον Ῥωσίαν, ἣτις εἶχε κοινὸν συμφέρον μετ' αὐτῶν νὰ ἴδῃ ἀτονοῦσαν τὴν δύνάμιν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καί, εἰ δυνατόν, τάχιστα καταλυομένην.

Ὅθεν τὴν δύνάμιν ταύτην τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατωχύρωσε καὶ ἐνίσχυσε διὰ τῶν προμνημονευθεισῶν συνθηκῶν. ὧν ἀπαρχὴ εὐλόγως θεωρεῖται ἡ συνθήκη τοῦ Κουτσουκ Καϊναρδζή.

Διὰ τῆς συνθήκης ὁμως ταύτης, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐξ ἀπλῆς ἀναγνώσεως τοῦ κειμένου της, κυρίως προστατεύεται ἡ ὁρθόδοξος ἐκκλησία δι' ἀμέσου καὶ ἀπεριφράστου ὅρου τοῦ ἀριθμοῦ 75 καὶ ἐμμέσως δὲ ἡ ἐμπορικὴ καὶ ναυτιλιακὴ ζωὴ τῶν καταληφθεισῶν ὑπὸ τῆς Ῥωσίας κατὰ τὸν πόλεμον νήσων καὶ ἀποδοθεισῶν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν διὰ τῆς συνθήκης, ὡς ἀναφέρεται ἐν τῷ 7^ῳ ἀριθμῷ ταύτης.

Οἱ κάτοικοι δηλαδὴ τῶν νήσων τούτων, πλὴν τῆς ἀμνηστίας, ἔτυχον καὶ εἰδικῶν προνομίων, δι' ὧν βεβαίως καλῶς καὶ εὐφυῶς

χρησιμοποιουμένων, προήγοντο ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, κατ' ἀκολουθίαν καὶ οἰκονομικῶς.

Ἡ Ῥωσία ὅμως, ἥτις κυρίως ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἰδίων τῆς συμφερόντων καὶ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀπωτέρων σκοπῶν τῆς, ἐξηκολούθησε τὴν ἐπισήμως ἀρξαμένην διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κουτσοῦκ Καϊναρδζῆ καὶ διὰ τῆς ἐρμηνευτικῆς ταύτης συνθήκης τοῦ 1779 πολιτικὴν καὶ ἐπέτυχεν, ὅπως τὰ προνόμια, ὧν ἀπέλαυον αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, ἐπεκταθῶσιν ἐμμέσως εἰς πάντας τοὺς ἐμποροναυτικούς ἑλληνικούς πληθυσμούς, συμπληρωθῶσι δὲ καὶ διὰ νέων διατάξεων. Οὕτω διηκολύνετο ἡ ἑλληνικὴ ἐμποροναυτιλία, διότι καὶ μείωσις τῶν φόρων ἐπεφέρειτο καὶ ἄλλα προνόμια ἀνεγνωρίζοντο, ἅτινα εἶχον ἀπὸ μακροῦ ἐπιτύχει δι' εἰδικῶν συνθηκῶν ἄλλα κράτη καὶ κυρίως ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία.

Μέχρι ὅμως καὶ τῆς ἐρμηνευτικῆς ταύτης συνθήκης γίνεται κυρίως λόγος περὶ Ῥώσων ὑπηκόων καὶ περὶ εὐκολιῶν, ὧν οὗτοι ἐδικαιοῦντο νὰ τύχωσι παρὰ τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως.

Ἡ συνθήκη ὅμως, ἐν ἣ κατ' ἐξοχὴν ἡ Ῥωσία ἔθεσεν ὄρους μεγίστης σπουδαιότητος διὰ τὴν ἐμποροναυτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ δουλεύοντος Ἑλληνισμοῦ, εἶνε ἡ ὑπογραφεῖσα τῇ 10/21 Ἰουνίου 1783 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ταύτης ὄρισμένα ἄρθρα περιέχουσι τὴν ἀφετηρίαν τῆς μεγάλης οἰκονομικῆς ἀκμῆς τῶν Ἑλλήνων, δι' ἧς τόσον ὑπεβοηθήθη ὁ ἀγὼν τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ 1821. Οὕτω ἐν τῷ 16ῳ ἄρθρῳ τῆς συνθήκης ταύτης λέγεται·

«Οἱ Ῥῶσοι ἔμποροι καὶ ἄλλοι προστατευόμενοι ὑπὸ τῆς Ῥωσίας δὲν ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλλωσι φόρον ἢ δικαίωμα διὰ τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα, ἅτινα θὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, ὡς καὶ διὰ τὰ ἐξαγόμενα ἐκ ταύτης, οὔτε δύνανται νὰ ἐξαναγκασθῶσι νὰ μεταποιήσωσι τὰ νομίσματά των εἰς τουρκικά».

Ὁ ὄρος οὗτος ἦτο προδήλως σπουδαιότατος, διότι ἐπέτρεπε τὴν ἀσφαλῆ συγκέντρωσιν μεγάλων χρηματικῶν ποσῶν καὶ τὴν εὐχερῆ χρησιμοποίησιν τοῦ κτωμένου κεφαλαίου πρὸς γενικωτέραν ἀνάπτυξιν τῆς ὅλης ἐθνικῆς οἰκονομικῆς ζωῆς.

Διὰ δὲ τοῦ ἄρθρου 30 οἱ διερμηνεῖς καὶ ἄλλα πρόσωπα, διατελοῦντα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν πρεσβευτῶν καὶ τῶν προξένων τῆς Ῥωσίας, ἀπηλλάσσοντο τοῦ κεφαλικοῦ φόρου καὶ ἄλλων συναφῶν φόρων, ὅπερ ὡσαύτως ηὔξανέ πως τὴν οἰκονομικὴν δύναμιν τῶν Ἑλλήνων, ἐφ' ὧν ἐξετείνετο ἡ οὕτω ἐπισήμως ἐγκαινισθεῖσα ῥωσικὴ προστασία, διότι εἶνε ἀπολύτως βέβαιον, ὅτι Ἕλληνες δευτόδοξοι ἦσαν οἱ οὕτω προστατευόμενοι. Λέγομεν δὲ τοῦτο, διότι ἐν τῇ συνθήκῃ ῥητῶς ἀνα-

φέρεται ότι η 'Ρωσία προστατεύει την ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, κατ' ἀκολουθίαν καὶ τὰ μέλη ταύτης, ἵνα προσληφθῶσιν εἰς τὰς ὄψικας ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ὑπηρεσίας.

Διὰ τῶν ἀρθρ. 38 καὶ 39 παρείχεται πλήρης καὶ ἄμεσος προστασία εἰς τοὺς 'Ρώσους ὑπηκόους καὶ προστατευομένους, ὅσους οὗτοι εἶχον πρὸς λύσιν διαφορᾶς μετὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Οἱ 'Ἕλληνες δηλαδή, οἵτινες θὰ ἐτύγγανον τῆς ὄψικῆς προστασίας, καθίσταντο οἰονεὶ ἰσότιμοι πρὸς τοὺς 'Ρώσους ὑπηκόους καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐμειοῦτο σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ὁ κίνδυνος αὐτῶν νὰ ζημιωθῶσι κατὰ τὰ οἰκονομικά των συμφέροντα ὑπὸ τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν.

Διὰ δὲ τοῦ ἀρθρου 40 ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ὑπεχρεοῦτο νὰ προστατεύῃ δι' ὅλων τῶν μέσων, ἅτινα διέθετε, τὰ ὄψικα πλοῖα ἐναντίον τῶν πειρατῶν, ἂν δὲ ἡ προστασία αὕτη δὲν ἀπέβαινε ἀποτελεσματικῆ, νὰ καταβάλλῃ ἀποζημίωσιν εἰς τοὺς παθόντας διὰ πᾶσαν προσγενομένην εἰς αὐτοὺς ζημίαν.

'Ἐπειδὴ δὲ οἱ 'Ἕλληνες εἶχον λάβει τὸ δικαίωμα διὰ τῶν τριῶν πρώτων ἀρθρων τῆς συνθήκης ταύτης νὰ πλέωσιν ὑπὸ ὄψικὴν σημαίαν, εἶνε προφανὲς ὅτι ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις θὰ ἐξηναγκάζετο νὰ προστατεύῃ τὴν ἑλληνικὴν ναυτιλίαν.

'Ἐπὶ πλέον διὰ τοῦ ἀρθρου 41 λαμβάνεται μέριμνα καὶ διὰ ζημίας, ἃς οἱ 'Ρῶσοι ὑπήκοοι καὶ προστατευόμενοι θὰ ὑφίσταντο ἐκτὸς τῆς κυρίως ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ὡς ἐν 'Αλγερίᾳ, 'Ἰνιδί, ἢ 'Τριπολίτιδι, διότι ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ὑπεχρεοῦτο νὰ ἀσκήσῃ πᾶσαν τὴν ἐπὶ τῶν διαμερισμάτων τούτων δύναμίν της πρὸς ὕψους ἐκείνων.

Διὰ δὲ τοῦ ἀρθρου 43 διηκολύνετο ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν 'Ρώσων ὑπηκόων καὶ προστατευομένων ἡ ταχεῖα καὶ δικαία ἐκδίκασις ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ πάσης διαφορᾶς τούτων πρὸς ἀλλήλους ἢ πρὸς 'Οθωμανοὺς ὑπηκόους, διότι ἐδικαιοῦντο νὰ ἔχωσι παραστάτην κατὰ τὴν δίκην των τὸν διερμηνέα τοῦ ἐν τῇ περιοχῇ ὄψικοῦ προξενείου, ὅστις ἦτο σχεδὸν πάντοτε 'Ἕλλην.

Διὰ τοῦ ἀρθρου 47 ἐλαμβάνετο μέριμνα ὅπως ἐξαιρετικῆ περὶ προστασίας τοῦ ἀσύλου τῶν 'Ρώσων ὑπηκόων καὶ προστατευομένων, διότι, ἵνα αἱ ἀρχαὶ προβῶσιν εἰς κατ' οἶκον ἔρευναν, ἔδει νὰ πληροφορηθῶσι τοῦτο πρότερον αἱ προξενικαὶ ἀρχαὶ τῆς προστατίδος δυνάμεως, διὰ τοὺς παραβάτας δὲ προεβλέποντο αὐστηρόταται ποιναί.

'Ἡ σπουδαιότης τοῦ ἀρθρου τούτου εἶνε προφανής, δεδομένου ὅτι καὶ παμπληθεῖς ἦσαν οἱ ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ ὑπήκοοι καὶ προστατευόμενοι τῆς 'Ρωσίας καὶ συστηματικαὶ αἱ ἀντιαιρεσίαι τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν.

Ἐφόσον δὲ πρὸ πάσης κατ' οἶκον ἐρεῦνης ἀπρητεῖτο ἡ παρουσία τῶν ῥωσικῶν πρεσβευτικῶν ἢ προξενικῶν ἀρχῶν, εἶνε εὐκόλον νὰ σκεφθῆ τις ὅτι οἱ καθ' ὧν ἐστρέφοντο αἱ διώξεις τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν ἠδύναντο ἐγκαίρως νὰ διαφύγωσι ταύτας, ὡς καὶ τὰ ἐπακόλουθα οἰασδῆποτε πράξεως ἢ ἐνεργείας αὐτῶν.

Ἐπὶ πλέον ἐλαμβάνετο πρόνοια, ὅπως καὶ ἐν τῇ ἀπιθάνῳ ἔτι περιπτώσει διαρρήξεως τῶν διὰ τῶν τριῶν προμνημονευθεισῶν συνθηκῶν ἐγκατασταθεισῶν μεταξὺ Ῥωσίας καὶ ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας σχέσεων φιλίας καὶ συμμαχίας παρέχεται εἰς τοὺς ὑπηκόους ἀμφοτέρων τῶν συμβαλλομένων μερῶν ἑξάμηνον χρονικὸν διάστημα πρὸς διευθέτησιν τῶν ἐργασιῶν των, διάλυσιν τῶν ἐπιχειρήσεων των καὶ πραγματοποίησιν τῆς περιουσίας των καὶ ἀναχώρησιν εἰς τὴν οἰκίαν των χώραν.

Οὕτω οἱ Ῥῶσοι ὑπήκοοι καὶ προστατευόμενοι ἀπηλλάσσοντο καὶ παντὸς κινδύνου δυναμένου νὰ προκύψῃ ἐξ ἐνδεχομένου πολέμου μεταξὺ Ῥωσίας καὶ ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰ ἀνωτέρω αἱ διευκολύνσεις τῶν συνθηκῶν ἀνεφέροντο ἐμμέσως εἰς τοὺς Ἕλληνας, οὓς ἀφειδῶς καὶ συστηματικῶς ἡ Ῥωσία ἐφωδίαζε διὰ τῶν πολυωφελεστάτων βερατίων, εἶνε προφανὲς ὅτι τὸ δουλεῦον γένος, ὅπερ εἶχεν ἤδη, ὡς προείπομεν, τὴν προσήκουσαν ἐμπορικὴν καὶ ναυτικὴν ἐπίδοσιν, ἀλματωδῶς προῆγεν οὕτω τὴν ὅλην οἰκονομικὴν του ζωὴν.

Κατ' ἀκολουθίαν, δεδομένου ὅτι διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κουτσούκ Καϊναρδίζῃ καὶ τῆς ἐρμηνευτικῆς ταύτης τοῦ 1779 οὐδὲν τῶν προειρημένων ζητημάτων ἀνεπτύσσετο καὶ καθωρίζετο ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ἡ συνθήκη τοῦ 1783 εἶνε ἡ κατ' ἐξοχὴν διεθνῆς πράξις, δι' ἧς ὁ Ἑλληνισμὸς διηυκολύνθη εἰς τὴν προσπάθειάν του πρὸς τόνωσιν τῶν ἐθνικῶν του δυνάμεων, δι' ὧν κυρίως θὰ ἐπετύγχανε τὴν ἐθνικὴν του ἀποκατάστασιν.

Ἐκτοτε οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ καὶ δι' αὐτῶν οἱ ἔμποροι προστατευόμενοι ὑπὸ τῆς ῥωσικῆς σημαίας, διεξῆγον ἀπροσκόπτως τὰς ἐπιχειρήσεις των καὶ τὸ σύνολον σχεδὸν τοῦ μεταξὺ ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ Ῥωσίας εἰσαγωγικοῦ καὶ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου.

Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ ὑπὸ τῆς αὐτῆς συνθήκης προστατευόμενοι, ἐπέτευναν τὰς ἐπιχειρήσεις των καὶ καθ' ὅλην τὴν Μεσόγειον, ἐχρησιμοποιοῦν δὲ τὴν ῥωσικὴν σημαίαν, ὥσει αὕτη ἦτο τὸ σύμβολον ἰδίας των ἀνεξαρτήτου πολιτείας.

Ἐπωφελούμενοι ταυτοχρόνως καὶ ἐκ τῶν δημιουργηθεισῶν μετὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν εὐνοϊκῶν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν συνθηκῶν,

μεγάλως ἐπλουτίσθησαν, διότι καὶ δραστήριοι ἦσαν καὶ ριψοκίνδυνοι, καὶ συνεταιριζόμενοι, ἠΰξανον τὰ ἐμπορικὰ καὶ ναυτικά των μέσα. Πρὸς δέ, διότι εἶχον ἐν τῷ μεταξύ ἐν μὲν τῇ ὑποδούλῳ των χώρα ἀναδείξει σπουδαιότατα ἐμποροναυτικά κέντρα, ὡς τὰς Σπέτσας, τὴν Ὑδραν, τὰ Ψαρά, τὴν Κάσον, ἐν δὲ τῇ Μεσογείῳ καὶ ἔτι περαιτέρω τῆς θαλάσσης ταύτης, ὡς ἐν Αἰγύπτῳ, Ἰταλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ, ὡς καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, Ὁλλανδίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, εἶχον ἰδρῦσει ἀξιόλογα ἀντιπροσωπευτικά γραφεῖα.

Ἐπὶ πλέον ὁμως ἔνεκα τῶν πολλαπλῶν κινδύνων, οὓς ἐνεφάνιζε τότε ἡ ναυσιπλοῖα ἐκ μέρους τῶν πειρατῶν, οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἠσκοῦντο, ὡς γνωστόν, καὶ εἰς τὰ πολεμικά, ἐφόσον μάλιστα, ὡς προ-ελέχθη, ἡ κυριαρχὸς των δύναμις, ἐπειδὴ ὑπεχρεοῦτο ἐκ τῆς συνθήκης τοῦ 1783, νὰ μεριμνᾷ ὑπὲρ τῆς ἐν πλῶ καὶ ἐν ναυλοχίᾳ ἀσφαλείας των, συμφέρον εἶχε νὰ ἀφήνῃ τούτους ἐλευθέρους, ἵνα ἐξοπλίζωσι τὰ πλοῖά των.

Ὅθεν δύναται τις ἀδιστακτῶς νὰ συναγάγῃ ὅτι ἐξ ὅλων τῶν συν-θηκῶν, δι' ὧν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐκραταίωσε τὰς ἐμποροναυτικὰς του δυνάμεις καὶ τὴν κατὰ θάλασσαν πολεμικὴν ὑπεροχὴν του ἔναντι τοῦ κυριάρχου καὶ μεγάλως καθόλου διηυκολύνθη ἐν τῇ προπαρασκευῇ του πρὸς ἀπελευθέρωσιν, σπουδαιοτάτη καὶ τελεσφοροτάτη ὑπῆρξεν ἡ τοῦ 1783.